

John Martinussen:

Indledende om studiet af perifere og post-koloniale stater

I meget af den samfundsvidenskabelige litteratur om de økonomisk svagt udviklede lande i Asien, Afrika og Latinamerika omtales staten som en betydningsfuld institution.¹⁾ I nationaløkonomisk udviklingsteori finder man således ofte staten fremhævet som en vigtig igangsætter og katalysator for vækst- og udviklingsprocessen.²⁾ Lignende opfattelser af staten forekommer i en del af den politologiske litteratur³⁾ samt i tværfaglige og disciplin kombinerende studier.⁴⁾ Det gælder imidlertid for alle disse approaches, at staten befinder sig i udkanten eller helt uden for det centrale studieobjekt. Følgelig findes der heller ikke i denne litteratur noget særligt udarbejdet statsbegreb. Som oftest angives det overhovedet ikke, hvad der skal forstås ved stat, government, eller hvilken term der nu anvendes. Af sammenhængen kan man dog i de fleste tilfælde udlede, at det drejer sig om en række institutioner såsom den offentlige forvaltning, militæret, folkevalgte forsamlinger, regeringen i snæver forstand, planlægningskommissionen m.v. De nationaløkonomiske approaches beskæftiger sig hovedsageligt med disse institutioner eller organer i det omfang, de intervenserer i de økonomiske udviklingsprocesser, hvorimod de

-
- 1) Det er ikke nødvendigvis termen 'stat', der anvendes. I engelsksproget litteratur vil det således oftere være ordet government, men med et betydningsindhold, der rækker langt udover, hvad der på dansk sædvanligvis forstås ved 'regeringen'.
  - 2) Jfr. eksempelvis W.W. Rostows klassiske arbejde, The Stages of Economic Growth, i den danske oversættelse Den økonomiske udviklings faser, Kbh., Munksgaard, 1963, pp. 38 ff., 45, 64 ff.
  - 3) Mere specifikt drejer det sig om opfattelser af bestemte politiske institutioner, f.eks. den offentlige administration eller hæren, som moderniserings- og forandringsagenter. Synspunkter af denne art findes overalt inden for den amerikanske Princeton-skole, der omfatter forskere som Gabriel Almond, Lucien Pye, James Coleman og Myron Weiner. Man kunne imidlertid også nævne så i øvrigt forskelligartede teoretikere som Fred W. Riggs, David Apter og Samuel P. Huntington.
  - 4) Gunnar Myrdal er her en iøjnefaldende repræsentant. Jfr. eksempelvis hans Asian Drama, Harmondsworth, Penguin, 1968, Chs. 17 & 18, og Appendix 2. Også Lars Rudebeck kan henregnes til denne kategori; jfr. hans Utveckling och politik, Stockholm, Wahlström & Widstrand, 1970, pp. 29-35.

John Martinussen:

Indledende om studiet af perifere og post-koloniale stater

I meget af den samfundsvidenskabelige litteratur om de økonomisk svagt udviklede lande i Asien, Afrika og Latinamerika omtales staten som en betydningsfuld institution.¹⁾ I nationaløkonomisk udviklingsteori finder man således ofte staten fremhævet som en vigtig igangsætter og katalysator for vækst- og udviklingsprocessen.²⁾ Lignende opfattelser af staten forekommer i en del af den politologiske litteratur³⁾ samt i tværfaglige og disciplinkombinerende studier.⁴⁾ Det gælder imidlertid for alle disse approaches, at staten befinder sig i udkanten eller helt uden for det centrale studieobjekt. Følgelig findes der heller ikke i denne litteratur noget særligt udarbejdet statsbegreb. Som oftest angives det overhovedet ikke, hvad der skal forstås ved stat, government, eller hvilken term der nu anvendes. Af sammenhængen kan man dog i de fleste tilfælde udlede, at det drejer sig om en række institutioner såsom den offentlige forvaltning, militæret, folkevalgte forsamlinger, regeringen i snæver forstand, planlægningskommissionen m.v. De nationaløkonomiske approaches beskæftiger sig hovedsageligt med disse institutioner eller organer i det omfang, de intervenserer i de økonomiske udviklingsprocesser, hvorimod de

-
- 1) Det er ikke nødvendigvis termen 'stat', der anvendes. I engelsksproget litteratur vil det således oftere være ordet government, men med et betydningsindhold, der rækker langt udover, hvad der på dansk sædvanligvis forstås ved 'regeringen'.
  - 2) Jfr. eksempelvis W.W. Rostows klassiske arbejde, The Stages of Economic Growth, i den danske oversættelse Den økonomiske udviklings faser, Kbh., Munksgaard, 1963, pp. 38 ff., 45, 64 ff.
  - 3) Mere specifikt drejer det sig om opfattelser af bestemte politiske institutioner, f.eks. den offentlige administration eller hæren, som moderniserings- og forandringsagenter. Synspunkter af denne art findes overalt inden for den amerikanske Princeton-skole, der omfatter forskere som Gabriel Almond, Lucien Pye, James Coleman og Myron Weiner. Man kunne imidlertid også nævne så i øvrigt forskelligartede teoretikere som Fred W. Riggs, David Apter og Samuel P. Huntington.
  - 4) Gunnar Myrdal er her en iøjnefaldende repræsentant. Jfr. eksempelvis hans Asian Drama, Harmondsworth, Penguin, 1968, Chs. 17 & 18, og Appendix 2. Også Lars Rudebeck kan henregnes til denne kategori; jfr. hans Utveckling och politik, Stockholm, Wahlström & Widstrand, 1970, pp. 29-35.

politologiske approaches lægger hovedvægten på institutionernes interne forhold, deres indbyrdes relationer og relationerne til borgerne. Kun undtagelsesvist tilstræbes et samlet overblik over statens basis i samfundet, dens form og dens funktionsmåde. Det er netop nogle af de få forsøg i denne retning, vi skal tage op til drøftelse i nærværende artikel.

Systematiske studier af statens basis, form og funktioner i samfund med relativt svagt udviklede økonomiske strukturer¹⁾ påbegyndtes ikke før henimod slutningen af 1960erne, og den første samlede fremstilling blev ikke publiceret før 1972.²⁾ Der er således tale om en meget ny og derfor nødvendigvis endnu svagt udviklet approach og teoriens ansats. Det er dog i den forbindelse værd at notere sig, at de metodologiske grundelementer og det abstrakte begrebsapparat i alt væsentligt er overtaget fra foreliggende marxistisk eller historisk-materialistisk samfundsteori. Den specielle interesse for staten i de økonomisk svagt udviklede samfund udspandt nemlig ikke primært af de ovenfor nævnte approaches, men udvikledes på grundlag af de i 1960erne gennemførte rekonstruktioner og videre-udviklinger af de Marx'ske og andre historisk-materialistiske samfundsteorier, især naturligvis de statsteoretiske ansatser.³⁾ I første omgang var Nicos Poulantzas' og Ralph Miliband's teoretiske arbejder⁴⁾ de vigtigste inspirationskilder, men siden er også elementer fra de tyske kapitallogiske ansatser til statsteori blevet inddraget.

-
- 1) Det er underforstået, at det drejer sig om svagt udviklede kapitalistiske strukturer. I øvrigt fastholdes en upræcis terminologi på dette område for så vidt muligt at undgå en stillingtagen til konkurrerende opfattelser, idet ingen af disse anses at have absolut fortrinsret. Jfr. det følgende.
  - 2) Der sigtes til Hamza Alavis nedenfor omtalte artikel.
  - 3) Det betyder ikke, at systematiske studier af staten i de omtalte samfund kun findes inden for den historisk-materialistiske tradition. Man kan således for eksempel pege på ansatser til statsanalyse i Göran Hydéns Stat och förvaltning i Afrika, Stockholm, Almqvist & Wiksell, 1973. Jfr. også Michael Sahlins nedenfor bragte artikel om Nigeria.
  - 4) Poulantzas, Pouvoir politique et classes sociales, Paris, Maspero, 1968; svensk oversættelse: Politisk makt och sociala klasser, Mölndal, Coeckelberghs Partisanförlag, 1970. Miliband, The State in Capitalist Society, London, 1969.

Med denne teoretiske baggrund fremstår studiet af staten i de økonomisk svagt udviklede samfund ikke som en isoleret approach på linje med en række alternative tilgange til studiet af disse samfund, men derimod som en integreret bestanddel af den meget omfattende teoribygning, der efterhånden er udviklet inden for den historisk-materialistiske videnskabsstradition. Dette indebærer specielt, at staten i de økonomisk svagt udviklede samfund underkastes analyser under anvendelse af de samme grundlæggende metodologiske principper og abstrakte begreber som dem, hvormed de højtudviklede kapitalistiske stater i Europa, Nordamerika m.v. analyseres.¹⁾ Samtidig forudsætter en særlig begrebs- og teoridannelse for staten i samfund med relativt svagt udviklede kapitalistiske strukturer, at disse i afgørende henseender er forskellige fra de højtudviklede kapitalistiske stater. Endvidere forudsætter en sådan begrebs- og teoridannelse, at de historisk-konkrete stater i de omtalte samfund manifesterer fundamentale fællestræk, som vel at mærke ikke genfindes hos de højtudviklede kapitalistiske stater. De skal med andre ord på én gang være forskellige fra den "normale" kapitalistiske statstype og samtidig være tilstrækkeligt ensartede indbyrdes til, at de kan bringes på den samme begrebslige form og dermed indordnes analytisk under en særlig kapitalistisk statstype eller statsform. Eventuelt kan der som følge af signifikante forskelle imellem staterne i de økonomisk svagt udviklede samfund blive tale om to eller flere statstyper eller statsformer. Det er altså ganske uafklaret på nuværende tidspunkt. Der er end ikke enighed om, hvad der i givet fald skulle være det mest grundlæggende og konstituerende særkende ved staterne i disse samfund. Mindst to hovedsynspunkter gør sig gældende: Ifølge det ene er det vigtigste særtræk ved de omtalte stater deres indplacering i periferien af den verdenskaptalistiske formation. De betegnes derfor perifere stater, og det antages, at deres specifikke form og funktionsmåde fortrinsvis determineres af de fremherskende strukturer og sociale relationer i den kapitalistiske verdensformation. I overensstemmelse hermed vil eksponenter for denne opfattelse i deres analyser lægge hovedvægten på de

---

1) Dermed begrænses antallet af lande med relativt svagt udviklede økonomiske strukturer eksplicit til alene at omfatte de kapitalistiske.

inter- og ekstra-societale forhold, stort set på samme måde som i imperialismeteorierne, men med en mere indgående og systematisk behandling af staterne og klasserelationerne. Heroverfor står det andet hovedsynspunkt, ifølge hvilket det mest centrale kendetegn ved de perifere stater er deres post-koloniale præg. Derfor anvendes betegnelsen post-koloniale stater, og det antages, at deres specifikke form og funktionsmåde først og fremmest skyldes deres historiske forudsætninger som koloniadministrationer, dvs. som komponenter i højtudviklede kapitalistiske stater med basis i center- eller metropolformationerne. Eksponenter for denne opfattelse er tilbøjelige til at lægge hovedvægten på de intrasocietale forhold, men det er dog værd at bemærke, at der er en helt grundlæggende overensstemmelse med det foregående hovedsynspunkt, nemlig derved at de perifere og post-koloniale staters form og funktionsmåde ifølge begge konceptioner i signifikant omfang er determineret af forhold uden for disse staters egne territoriale rammer. Med henvisning til denne ganske væsentlige overensstemmelse og under påstand om de to hovedsynspunkters kvalitative forenelighed i øvrigt skal de i det følgende behandles under ét som si-destillede bidrag til konstruktion af begreber for post-koloniale og perifere stater.

I stedet for en successiv omtale af de hidtil fremkomne bidrag til begrebs- og teoridannelse vedrørende post-koloniale og perifere stater skal der her forsøges givet en sammenfattende karakteristik af disse staters særpræg, både hvad angår deres form og funktionsmåde, og hvad angår deres samfundsmæssige basis. Herunder vil der blive refereret til relevant litteratur, inklusive de i nærværende tidsskrift publicerede artikler.

Den altovervejende del af de økonomisk svagt udviklede samfund i Asien, Afrika og Latinamerika har på et eller andet tidspunkt, i kortere eller længere perioder, været kolonier under europæisk herredømme. Denne fortid som kolonier har været af overordentlig stor betydning for disse samfunds udvikling og forandring. Det bestrides næppe af nogen samfundsforsker. Uenigheden gælder de mere specifikke konsekvenser af det europæiske fremmedherredømme og spørgsmål vedrørende den indbyrdes vægtning af forskellige indvirkende forhold. Imperialisme- og afhængighedsteori-

erne¹⁾ har i særlig grad betonet koloniområdernes lækning til de kapitalistiske center- eller metropolformationer gennem økonomiske udbytnings- og dominansrelationer. Denne indordning i den verdenskapitalistiske formation blev ikke i nævneværdigt omfang svækket i forbindelse med koloniernes overgang til politisk selvstændighed, af hvilken grund de nye stater har været bundet til fortsat at varetage en væsentlig del af koloniadministrationernes funktioner i overensstemmelse med det internationale bourgeoisiens interesser.²⁾

Heinz Rudolf Sonntag har forsøgt at give en nærmere karakteristik af koloniernes og de post-koloniale samfunds økonomiske binding til metropolformationerne, og han har herunder søgt at påvise de specifikke konsekvenser for, hvad han betegner "den underudviklede kapitalismes stat".³⁾ Ifølge Sonntag kan man umiddelbart identificere en række særpræg ved den perifere eller underudviklede kapitalisme. Specielt fremhæves centerformationernes økonomiske dominans over de perifere samfunds økonomi. Videre nævnes den strukturelle heterogenitet, dvs. den samtidige eksistens af flere produktionsmåder i disse samfund.⁴⁾ Sonntag kommer også ind på klasseforholdene, herunder omtale af kompradorbourgeoisiet og andre klasser, hvis interesser er knyttet sammen med de herskende

-
- 1) Der skal ikke i nærværende sammenhæng gøres nærmere rede for disse teorier. De nyere afhængigheds- eller dependencia-teorier er kortfattet præsenteret og drøftet af Vagn Mikkelsen nedenfor. For så vidt angår imperialismeteorierne i øvrigt henvises der til Políticas tidligere publicerede temanummer om disse, årg. 1971, nr. 1-2.
  - 2) Der henvises fortsat til gængse imperialismeteorier, men desuden kan nævnes, at Niels Arnfred har beskæftiget sig ganske indgående med netop denne problemstilling for Kenyas vedkommende, se Arnfred, Klassekamp og statsintervention i Kenya, Århus, 1973. Jfr. også hans "Afkoloniseringens nødvendighed", i Steen Christensen og Alex Frank Larsen (red.), Det lankede Afrika, Kbh., SOC, 1974. Det skal også bemærkes, at der i de senere år er fremkommet imperialismeteoriske analyser af politiske dominansrelationer. Som eksempel kan nævnes James F. Petras' forsøg på at påvise, hvorledes de imperialistiske stater ikke blot via de økonomiske mekanismer, men også direkte indvirker på de perifere staters form og funktioner. Jfr. Petras, "New Perspectives on Imperialism and Social Classes in the Periphery", Journal of Contemporary Asia, Vol. 5, (1975), pp. 291-308.
  - 3) H.R. Sonntag, "Der Staat des unterentwickelten Kapitalismus", Kursbuch 31, Berlin, 1973.
  - 4) Ibid., p. 163 f.

klasser i metropolformationerne.¹⁾ Men en sådan karakteristik af de perifere samfundsformationer findes ikke tilstrækkeligt. Det centrale problem er, mener Sonntag, hvad der specificerer kapitalens akkumulation og udvidede reproduktion i den underudviklede kapitalisme, dels i kolonitiden, dels i tiden efter den politiske uafhængighed. Om kapitalakkumulationen i kolonitiden hedder det herefter, at den var en integreret del af en totalproces omfattende både kolonien og centerformationen.²⁾ Koloniområdets politiske uafhængighed medfører ikke en afslutning på denne proces, men der igangsættes sideløbende en akkumulations- og udvidet reproduktionsproces inden for rammerne af den nyoprettede stats territorium. Sonntag taler om en tosporet kapitalakkumulation: "Auf der einen Seite wird weiter Kapital für die dominierende Ökonomie (oder die dominierenden Wirtschaften) akkumuliert, d.h. der aus einer erhöhten Mehrwerttrate stammende Profit in die Metropolen transferiert ... Auf der anderen Seite muss ein Prozess interner Akkumulation und erweiterter Reproduktion von Kapital beginnen".³⁾ Den eksternt rettede kapitalakkumulation hævdes at være dominerende, af hvilken grund dens karakter er bestemmende for den interne akkumulations specificitet. Udtrykt anderledes indebærer dette forhold, at tidspunktet for koloniområdets politiske uafhængighed bliver af stor betydning, fordi kapitalismen i centerformationerne har gennemløbet forskellige udviklings- og forandringsprocesser. I den forbindelse er der især grund til at erindre, at afkoloniseringen fandt sted langt tidligere i Latinamerika end i Asien og Afrika. Uanset sådanne forskelle mener Sonntag imidlertid, at den tosporede kapitalakkumulation og udvidede reproduktionsproces er et konstituerende kendetegn ved den perifere eller underudviklede kapitalisme. Det er videre denne tosporede proces, som i sidste ende udgør grundlaget for den økonomisk-strukturelle heterogenitet, og som samtidig forhindrer en autonom udviklingsproces.

I forlængelse af denne sammenfattende karakteristik af kapitalakkumulationen kommer Sonntag derefter ind på forholdet imellem økonomi og politik, imellem basis og overbygning. Fundamentalt

---

1) Ibid., p. 164.

2) Ibid., p. 164 f.

3) Ibid., p. 166.

er dette forhold det samme som i den højtudviklede kapitalisme - økonomien dominerer i sidste instans, niveauerne er relativt autonome i deres periodisering, etc. - men samtidig adskiller den underudviklede kapitalisme sig ved den særlige form, forholdet imellem basis og overbygning antager. Centerformationernes dominans via den eksternt rettede kapitalakkumulation reducerer nemlig den perifere økonomis betydning som determinant for politikken og ideologien, og på denne måde anvises overbygningen en langt væsentligere rolle i forhold til den perifere økonomi, end hvad der kendetegner politikken og ideologiens plads i forhold til centerformationernes økonomi.¹⁾ Sonntag går endog en smule videre, idet han hævder, at det politiske niveau er dominerende i den betydning af ordet, som kendes fra Althusser og Poulantzas.²⁾ Dermed er de teoretiske forudsætninger til stede for Sonntags tese om den perifere stat som en permanent undtagelsesstat, en i særlig høj grad relativ autonom stat, der aktivt intervenserer i samfundsudviklingen, blandt andet ved at medvirke til igangsætning af den interne akkumulations- og reproduktionsproces.³⁾

En lignende opfattelse af den perifere stat som i særlig grad relativ autonom og aktivt intervenserende i samfundet er også indeholdt i Hamza Alavis banebrydende arbejde om staten i postkoloniale samfund.⁴⁾ Som Sonntag har Alavi beskæftiget sig med konsekvenserne af det europæiske fremmedherredømme, men til forskel fra førstnævnte har Alavi lagt hovedvægten på de direkte forandringer af klasseforholdene og statsapparaterne. Han kommer ikke systematisk ind på de økonomiske processer, hverken i koloniti-

---

1) Ibid., p. 168 ff.

2) Jfr. eventuelt min, Historisk-materialistisk samfunds- og stats-teori, Grenå, GMT, 1976, p. 56 ff.

3) Sonntag, op.cit., pp. 172-180. Der henvises endvidere til Sven Bislevs kommentarer til Sonntags begrebsbestemmelse i Bislev, "Teorier om staten i kapitalismens periferi", Politica, 1974, nr. 1, p. 52 ff. Jfr. også Bislev, Baggrund for Apartheid, Århus, 1975, pp. 77-104.

4) Hamza Alavi, "The State in Postcolonial Societies: Pakistan and Bangladesh", New Left Review 74, (July-August, 1972), genoptrykt i Kathleen Gough & Hari P. Sharma (eds.), Imperialism and Revolution in South Asia, New York, Monthly Review Press, 1973. Sidelshenvisningerne nedenfor gælder genoptrykket.

den eller efter. Til gengæld er Alavis forsøg på begrebs- og teo-ridannelse baseret på meget omfattende historisk-konkrete studier, og han når betydeligt længere end Sonntag i retning af konkret karakteristik af statsapparaterne og deres funktionsmåde i post-koloniale samfund.¹⁾

Alavis centrale og overordnede tese går ud på, at staten i post-koloniale samfund er overudviklet i forhold til sit intra-societale grundlag. Han formulerer selv tesen således: "It might be said that the "super-structure" in the colony is therefore "overdeveloped" in relation to the "structure" in the colony, for its basis lies in the metropolitan structure itself, from which it is later separated at the time of independence". Og han fortsætter: "The colonial state is therefore equipped with a powerful bureaucratic-military apparatus and with governmental mechanisms that enable it, through routine operations, to subordinate the native social classes. The postcolonial society inherits that overdeveloped state apparatus and its institutionalized practices through which the operations of the indigenous social classes are regulated and controlled".²⁾ Heri rummes både en beskrivelse af og en forklaring på et generelt særkende ved stater i post-koloniale samfund. Vi skal se lidt nærmere på de omtalte overudviklede statsapparater og deres funktionsmåde i det følgende. For at opnå en forståelse af overudviklingen som et relativt begreb er det imidlertid hensigtsmæssigt først at omtale de perifere og post-koloniale staters intra-societale økonomiske og sociale grundlag.³⁾

Det mest iøjnefaldende træk ved perifere og post-koloniale staters intra-societale økonomiske grundlag er givetvis dets sam-

---

1) Netop det høje konkretionsniveau indebærer imidlertid samtidig en fare for, at de fremsatte teser kun har gyldighed for de syd-asiatiske samfund. Derfor er det af stor betydning, at John Saul, omend kritisk og med modifikationer, har kunnet overføre de grundlæggende postulater på den tanzanianske stat. Jfr. Saul, "The State in Post-colonial Society: Tanzania", Socialist Register 1974. Jfr. også Björn Beckmans drøftelse af overudviklings-tesen i dette nummer af Politica.

2) Alavi, op.cit., p. 147.

3) Dette gøres på basis af mit eget arbejde med den pakistanske stat, Bidrag til analyse af den pakistanske stat, Århus, 1974, dog under samtidig inddragelse af andre tilsvarende analyser af perifere og post-koloniale stater.

mensathed og kompleksitet. Det er ikke muligt at begribe dette økonomiske grundlag inden for rammerne af en teori om en enkelt produktionsmåde, hverken den kapitalistiske eller nogen anden. Sonntag har, som det fremgår af det foranstående referat, forsøgt at indfange fænomenet med termen 'strukturel heterogenitet'. Andre taler om duale økonomier.¹⁾ Det afgørende forekommer at være den samtidige eksistens af flere produktionsmåder og -former, og selv om den for kapitalismen kendetegnende proces-struktur formentlig efterhånden er dominerende også intra-societalt,²⁾ indebærer tilstedeværelsen af flere typer proces-strukturer i økonomien en overordentlig kompliceret determination af de perifere og post-koloniale staters funktionsmåde. Forholdet kan illustreres med henvisning til statslige indgreb i økonomien i form af penge- og finanspolitiske foranstaltninger. Sådanne indgreb begrænses markant i samfund med svagt udviklede kapitalistiske strukturer, ganske enkelt fordi de forudsætter disse strukturers eksistens, herunder en monetiseret vareøkonomi, pengeindkomster etc. Tilsvarende gælder det for en lang række andre statslige foranstaltninger, at disses effekter begrænses eller modificeres i betydeligt omfang som følge af de økonomiske strukturers heterogenitet. Ofte vil det derfor være hensigtsmæssigt i analysen af statsfunktionerne at undersøge disse i relation til forskellige dele af økonomien, for eksempel således at man opdeler statens interventioner i på den ene side dem, der er rettet imod det ofte af før-kapitalistiske produktionsmåder dominerede landbrug, og på den anden side dem, hvis primære objekt er industrien og andre overvejende kapitalistiske byerhverv.³⁾

---

1) Opfattelsen blev første gang formuleret i 1910 af den hollandske økonom J.H. Boeke; jfr. Boeke, Economics and Economic Policy of Dual Societies - as exemplified by Indonesia, New York, Institute of Pacific Relations, 1953. For en kritisk drøftelse af dualismeteorierne, se Archie Mafeje, "The Fallacy of Dual Economics Revisited", i Roger Leys (ed.), Dualism and Rural Development in East Africa, Kbh., Inst. for Development Research, 1973.

2) Som følge af den eksterne afhængighed under det europæiske fremmedherredømme kan kapitalismens ekstra-societale dominans sætte sig igennem længe før de kapitalistiske proces-strukturer bliver dominerende, endsige fremherskende, intra-societalt.

3) Jfr. mit ovennævnte arbejde om den pakistanske stat, p. 278 ff., og Gorm Rye Olsens artikel i nærværende nummer af Politica.

Den samtidige eksistens af flere produktionsmåder og -former i de perifere og post-koloniale økonomier er ikke blot bestemmende for, hvorledes de statslige foranstaltninger faktisk virker i de økonomiske processer, men determinerer også i et vist omfang de sociale forhold og indvirker derigennem på hele statens funktionsmåde. Den strukturelle heterogenitet i økonomien eksistensbetingelser nemlig i disse samfund et meget større antal sociale klasser og fraktioner, end man sædvanligvis finder i højtudviklede kapitalistiske centerformationer. Udover kapitalistklassen, arbejderklassen og småbourgeoisiet vil det således ofte være muligt at identificere klasser af feudale jordbesiddere, bønder og landarbejdere. Dertil kommer i kraft af disse samfunds indplacering i den verdenskapitalistiske formation klasser eller fraktioner repræsenterende det internationale bourgeoisie. Alle disse klasser og fraktioner, måske bortset fra kompradorbourgeoisiet i nogle latinamerikanske lande og det nationale bourgeoisie i Indien og Pakistan, er i almindelighed svagt funderede i de økonomiske strukturer, enten fordi disse strukturer er i opløsning (de før-kapitalistiske), eller fordi de er under tilblivelse og hurtig udvidelse (de kapitalistiske). Korresponderende hermed er de sociale klasser og fraktioner på det politiske niveau i reglen lidet organiserede, hvilket indebærer en forholdsvis vag social determination af statens form og funktionsmåde. Denne relativt svagt artikulerede klassebasis eller ubestemte klassekarakter er blevet fremhævet som særegen for de perifere og post-koloniale stater,¹⁾ og fænomenet formodes at kunne forklare afgørende træk ved disse staters funktionsmåde.

Betydningen af de sociale klassers og fraktioners relativt svage strukturelle fundering og deres tilsvarende lave organisationsniveau træder måske særlig tydeligt frem, hvis man samtidig inddrager andre grupperinger i de perifere og post-koloniale samfund. Der er i den forbindelse især grund til at hæfte sig ved de sprogligt-nationale fællesskaber. Det viste sig i hvert fald i

---

1) Jfr. eksempelvis Roger Murray, "Second Thoughts on Ghana", New Left Review 42 (1967); og Björn Beckmans artikel nedenfor. Sammenlign evt. disse synspunkter med Vagn Mikkelsens analyse af, på hvilken måde de sociale klassers interesser og indbyrdes styrkeforhold determinerer den brasilianske stats funktioner; se artiklen om Brasilien nedenfor.

forbindelse med mine egne studier af den pakistanske samfundsformation nødvendigt også at inddrage disse grupperinger i fastlæggelsen af den sociale determination af statens funktionsmåde.¹⁾ Dermed er ikke hævdet, at de sprogligt-nationale grupper spiller samme rolle som klasserne og klassefraktionerne, og det skal slet ikke påstås, at de i alle perifere og post-koloniale samfund må tillægges samme betydning som i Pakistan. Pointen er blot, at enhver begrebs- og teoridannelse i relation til perifere og post-koloniale stater må være åben over for sprogligt-nationale grupperinger, fordi de nu engang forekommer langt hyppigere end i de europæiske nationalstater, og fordi disse grupper ofte er bedre organiseret end klasserne i de perifere og post-koloniale samfund.

Med de sidste bemærkninger er vi imidlertid kommet op på så højt et konkretionsniveau, at forskellene imellem de perifere samfund indbyrdes er lige så store som imellem disse på den ene side og de kapitalistiske metropolformationer på den anden. Særligt iøjnefaldende er forskellene imellem de i sprogligt-national henseende heterogene asiatiske samfund og de mere homogene latin-amerikanske og arabiske samfund. Videre kan der peges på tribalismens særlige betydning i Afrika til forskel fra de to andre kontinenter.²⁾ Derfor er det tvivlsomt, om den anførte karakteristik af den pakistanske stats sociale grundlag har nogen relevans for udviklingen af et fællesbegreb for perifere og post-koloniale stater. Derimod er der ingen tvivl om, at karakteren af det sociale grundlag vil kunne anvendes i en videre differentiering imellem forskellige former for perifere og post-koloniale stater.

På baggrund af denne kortfattede karakteristik af de perifere og post-koloniale staters intra-societale økonomisk-strukturelle og sociale grundlag er det herefter muligt at beskrive disse staters overudvikling lidt mere indgående. Alavi har fortrinsvis beskæftiget sig med de civile og militære bureaukratiers relativt store og selvstændige betydning i forhold til de sociale klasser. Og han har for Pakistans vedkommende søgt at påvise, at

---

1) Bidrag til analyse af den pakistanske stat, op.cit., pp. 205-275.

2) Jfr. Michael Sahlins drøftelse af vertikale klassekonflikter versus horisontale konflikter imellem regionale grupper, stammer m.v. i dennes artikel nedenfor.

disse sociale kategorier med basis i statsapparaterne har haft en så afgørende indflydelse på statens funktionsmåde og samfundsudviklingen, at de må sidestilles med de sociale klasser. Alavi går endog så langt som til at tillægge de civile og militære bureaukratier magt på linje med klasserne.¹⁾ Denne opfattelse kan ikke tiltrædes, men givet er det, at de civile og militære bureaukratier i Pakistan har fungeret som sociale kræfter i Poulantzas'k betydning.²⁾ Og dette synes på ingen måde at være noget unikt for Pakistan. Tværtimod genfindes tendensen i hovedparten af de perifere og post-koloniale samfund. Dermed er der peget på en for disse samfund særegen afvigelse fra det "normale" og abstrakt-teoretisk fastlagte forhold imellem sociale klasser og sociale kategorier - en afvigelse, der blandt andet kommer til udtryk i en langt videregående organisering af de sociale kategorier end af de sociale klasser.

Man kan gå lidt videre i bestemmelsen af det begrebslige indhold af termen 'overudvikling' og inddrage, på den ene side, statsapparaterne og deres funktionsmåde og, på den anden side, statens intra-societale økonomiske og sociale grundlag. Overudviklingsbegrebet refererer herefter til en karakteristisk forskydning eller ikke-korrespondens imellem statsapparaterne, herunder deres funktionsmåde, og det samfundsmæssige grundlag, på hvilket de hviler. Denne ikke-korrespondens manifesterer sig i flere henseender. For det første i form af relativt højt udviklede statsapparater med dertil knyttede velorganiserede civile og militære bureaukratier - et forhold, der som nævnt ovenfor har gjort det muligt for det statsansatte personel at spille en rolle i klassekampen nærmest på linje med de relativt svagt organiserede sociale klasser. For det andet er de overudviklede perifere og post-koloniale stater kendetegnet ved juridiske og politiske institutioner uden basis i og ikke-korresponderende med de økonomiske strukturer. Således er retssystemet typisk det rent kapitalistiske, hvilende på individualiseringen, dvs. fristillingen og ligestillingen af produktionsagenterne i form af borgere, samtidig med at en

---

1) Alavi, op.cit., pp. 151 ff., 157.

2) Jfr. Poulantzas, Pouvoir politique, tome I, p. 79.

sådan individualisering er fraværende i de virkelige sociale relationer. Der sigtes her til blandt andet bønders og landarbejderes binding til feudale jordbesiddere samt til kastevæsen og tribalisme. På lignende vis er de politiske institutioner, for eksempel valgretten, i reglen præget af individualiseringen, uden at dette har haft nogen modsvarighed i de eksisterende sociale relationer. Der tænkes her blandt andet på den udbredte tendens til stemmeafgivning i blokke. For det tredje giver overudviklingen sig til kende i form af de perifere og post-koloniale staters relative interventionisme i både de økonomiske og de politisk-ideologiske processer. Hvad det første angår, finder man hos disse stater en udpræget tendens til gennem forskellige interventioner at fremme overgangen til og den videre udbredelse af den kapitalistiske produktionsmåde i såvel by- som landsektoren.¹⁾ Der sigtes blandt andet til aktiv fremme af industrialiseringen og forsøgene på at 'kapitalisere' landbruget gennem udbredelse af den såkaldt grønne revolution. Efterhånden som økonomien underlægges kapitalistiske produktionsforhold reduceres statens overudvikling naturligvis i denne henseende, men det afgørende er her, at de perifere og post-koloniale stater i en kortere eller længere perio-

---

1) Hamza Alavi berører i den tidligere nævnte artikel den post-koloniale stats omfattende og relativt selvstændige indgreb. Han siger blandt andet herom, at "the military-bureaucratic oligarchies, the apparatus of the state, also assume a new and relatively autonomous economic role, which is not paralleled in the classical bourgeois state, because the state in postcolonial society directly appropriates a very large part of the economic surplus and deploys it in bureaucratically directed economic activity in the name of promoting economic development". Alavi, op.cit., p. 148. Ifølge Alavi er denne særlige økonomiske rolle, sammen med de overudviklede civile og militære bureaukrier, det konstituerende kendetegn ved post-koloniale stater.

De perifere og post-koloniale staters interventioner i de økonomiske processer behandles i øvrigt mere udførligt i flere af artiklerne nedenfor. Der henvises først og fremmest til artiklerne om Brasilien, Zambia, Ægypten og Indien, forfattet af henholdsvis Vagn Mikkelsen, Morten Ougaard, Gorm Rye Olsen og mig selv.

de er karakteriseret ved denne type interventioner.¹⁾ Hvad angår de politisk-ideologiske funktioner, finder man også i denne henseende en betegnende overudvikling, dels i form af de indgreb, der ligger i oprettelsen og opretholdelsen af de ovenfor nævnte juridiske og politiske institutioner, dels i form af den sædvanligvis ekstreme desorganisering af de dominerede klasser samtidig med at de herskende klasser og fraktioner i udpræget grad er blevet organiseret igennem statsapparaterne og disses interventioner. Hertil kommer, at de politisk-ideologiske modaliteter af statens almene sammenholdnings- og persistensfunktion optræder i en atypisk form, nemlig mere som funktioner til skabelse af end som funktioner til opretholdelse af samfundsformationens enhed. John Saul bemærker herom i en sammenligning med staten i de kapitalistiske centerformationer: "the state's function of providing an ideological cement for the capitalist system is one which has evolved slowly and "spontaneously" in the imperial centres. In post-colonial societies, on the other hand, and particularly in Africa, this hegemonic position must be created, and created within territorial boundaries which often appear as quite artificial entities once the powerful force of direct colonial fiat has been removed". Og Saul fortsætter: "Peripheral capitalism, like advanced

---

1) I det videre arbejde med udviklingen af begreber for og teori om perifere og post-koloniale stater vil det givetvis være nødvendigt at gå nærmere ind på en sammenligning med de europæiske staters økonomiske funktioner under overgangen til kapitalisme. Der forekommer at være en del ligheder, som gør det nødvendigt at sondre imellem, på den ene side, de træk ved de perifere og post-koloniale stater, der er sammenfaldende med træk ved de tidligere europæiske, og, på den anden side, træk, som ikke genfindes hos disse sidstnævnte, og som følgelig må opfattes som de egentlige konstituenten for de perifere og post-koloniale stater. Det skal ikke drøftes nærmere her, men opmærksomheden henledes på, at Karl Marx i Das Kapital har omtalt fem funktioner som karakteristiske for staten under overgangen fra feudalisme til kapitalisme. Det drejer sig om følgende: 1) Opløsning af "die Feudalverfassung des Bodens" i sammenhæng med ekspropriering af bøndernes jord; 2) Retlig normering af den fristillede/individualiserede landbefolknings adfærd (Blutgesetzgebung m.v.); 3) Regulering af arbejdslønnen, normering af arbejdsdagens længde, desorganisering af fagforeninger, normering af kontraktforhold imellem lønarbejder og kapitalist etc.; 4) Protektion af det indenlandske marked; og 5) Ophobning og forrentning af store pengebeløb via skattepålæg og etablering af statsgæld, indadtil såvel som udadtil. Jfr. Marx, Das Kapital, Bd. 1, Berlin, Dietz Verlag, 1972, pp. 751-788.

capitalism, requires territorial unity and legitimacy and the post-colonial state's centrality to the process of creating these conditions (like its centrality in "promoting economic development") further reinforces Alavi's point about that state's importance".¹⁾

Den hermed præsenterede sammenfattende karakteristik af de post-koloniale og perifere staters særpræg antyder, i hvilken retning den hidtidige begrebs- og teoridannelse har bevæget sig. Derimod er der ikke i det foranstående forsøgt medtaget belæg for de fremførte synspunkter, ligesom der heller ikke er tilstræbt nogen konkretisering af begreber og teser. Begge dele må søges i den foreliggende litteratur, til hvilken artiklerne i dette nummer af Politica kan anvendes som en indgang, samtidig med at de på visse områder leverer selvstændige bidrag til både konkretisering og problematisering af de almene teser om staternes form og funktionsmåde i perifere og post-koloniale samfundsformationer.

---

1) Saul, op.cit. Ovenstående er citeret efter Saul's manuskript, idet den pågældende udgave af Socialist Register ikke var umiddelbart tilgængelig.